

Аннотация

В статье отражены основные направления исследований стиля познавательной активности личности в современной психологии. Проанализированы теоретические подходы к проблеме стилевых психологических исследований. Обобщен опыт исследований, выполненных в контексте теорий интегральной индивидуальности и когнитивной спецификации.

Annotation

In the article the basic directions of the researches of cognitive activity style of personality in modern psychology have been reflected. The theoretical approaches to the problem of stylish psychological researches have been analyzed. The experience of the researches which had been executed in the context of theories of integral individuality and cognitive specification has been generalized.

УДК 81:1(470+571)"18/19"

Свищо В. Ю.

ФІЛОСОФІЯ МОВИ Д. ОВСЯНИКО-КУЛИКОВСЬКОГО

Дмитро Миколайович Овсянико-Куликовський (1853–1920) – український культуролог, філософ, літературознавець і лінгвіст, учень О. Потебні, почесний член Петербурзької Академії наук (1907), автор багатьох праць, присвячених творчості письменників-класиків ХІХ ст., які увійшли до монументальної "Історії російської інтелігенції", професор Казанського, Новоросійського, Санкт-Петербурзького і Харківського університетів.

Творчість Д. Овсянико-Куликовського завжди викликала великий інтерес як у його сучасників, так і в дослідників нашого часу. Наприкінці ХІХ ст. його доробок став предметом дослідження таких вчених, як А. Ветухова, А. Горнфельд, Т. Райнова. Далі за хронологією були С. Ольденбург, П. Сакулін, М. Анікін. У радянський період проблемою визначення впливу вченого на інтелігенцію кінця ХІХ – початку ХХ століть займався М. Бойко, І. Ілюхін, Ю. Манн, М. Осьмаков та ін. З початком нової сторінки Української державності творча діяльність Д. Овсянико-Куликовського привертає увагу таких українських дослідників, як Я. Грицак, І. Гуржій, О. Ладиґа, О. Реєнт, В. Сарбей, Л. Чувпило. Актуальними у вивченні наукової спадщини Д. Овсянико-Куликовського є дослідження таких російських вчених як Н. Безлепкін, В. Крутоус та Н. Нікітіна.

Після закінчення Сімферопольської гімназії Д. Овсянико-Куликовський у 1871 році вступив на історико-філологічний факультет Петербурзького університету, але через два роки за станом здоров'я, перенісши тиф у важкій формі, вимушений був переїхати до Одеси і продовжувати освіту в Новоросійському університеті. Тут він зближується з діячами українського національного руху і був навіть прийнятий до одеської Громади, але при цьому завжди прагнув зберегти незалежність думок і уникав крайнощів. У 1876 році Д. Овсянико-Куликовський потоваришував із відомим українським суспільним діячем і літератором М. Драгомановим.

Восени 1876 року Д. Овсянико-Куликовський повернувся до Петербурга, щоб вступити до університету вільним слухачем. У 1877 році він, для підготовки до захисту дисертації, виїхав за кордон. Мешкаючи в Женеві, Парижі, Празі він зустрічався з російськими емігрантами, із студентами, а також із Г. Лопатиним, Н. Цакні та П. Чайковським. Але найміцніші зв'язки підтримував з М. Драгомановим, одним із перших російських пропагандистів марксизму Н. Зібером та з революціонером-народником П. Лавровим.

Повернувшись у 1882 році на батьківщину, молодий вчений захистив у Московському університеті свою роботу "Розбір ведійського міфу про сокола, що приніс квітку Сомі, у зв'язку з концепцією мови й екстазу", і отримав звання приват-доцента з індо-іранської філології.

Д. Овсянико-Куликовський – учень та послідовник О. Потебні, який належав до психологічного напрямку у мовознавстві (праця "Про значення наукового мовознавства для психології думки", 1901). Тому нам слід з'ясувати питання впливу О. Потебні на Д. Овсянико-Куликовського, щоб зрозуміти, як формувалися наукові пошуки вченого. Доцільним буде визначити чи дійсно О. Потебня вплинув на визначення напрямку наукових пошуків свого учня. О. Потебня зробив надзвичайно великий внесок у формування Д. Овсянико-Куликовського, як дослідника лінгвістичних та літературознавчих проблем. Подібно до свого вчителя, Д. М. Овсянико-Куликовський повністю заглибився у вивчення лінгвістичних проблем, але не втрачав інтерес до питань психології, художнього мислення, творчості письменників.

Д. Овсянико-Куликовський відстоював принцип навчання дітей у народних школах рідною мовою, право кожного народу на вільний розвиток ("Психологія національності", 1922). Йому також належать праці "Мова та мистецтво" (1896), "Синтаксичні спостереження" (1899), "Синтаксис російської мови" (1919) та інші.

У літературознавстві його цікавили, в першу чергу, психологічні дослідження творчості видатних письменників та поетів. Із середини 90-х рр. виходить низка публікацій Д. Овсянико-Куликовського, присвячених творчості М. Гоголя, О. Пушкіна, Л. Толстого, І. Тургенєва, статті про лірику, як особливий

вид творчості. За декілька років вчений поступово прийшов до задуму великої монументальної праці - "Історія російської інтелігенції". "В цієї зтяжної праці, розпочатої в 1903 році, відобразивсь мій загальний світогляд і моє – російське – політичне та соціальне самопочуття"[3; с. 346].

У 1905 році Д. Овсянико-Куликовський, маючи вже всеросійську відомість, переїжджає до Петербургу, де розпочинається новий етап його наукової діяльності. У Санкт-Петербурзькому університеті він викладає курс порівняльного синтаксису індоєвропейських мов. Ці лекції користувалися шаленою популярністю: "жодна аудиторія не вмщувала всіх слухачів, через це лекції читались у актовому залі університету" [6; с. 105]. У 1907 році професора Д. Овсянико-Куликовського було обрано академіком.

Під час Петербурзького періоду діяльності він продовжує займатися тими науковими напрямками, що цікавили його і раніше. У "Вестнике Европы" друкуються його статті про І. Гончарова, М. Добролюбова, у "Вестнике воспитания" – продовження старих психологічних етюдів про російську інтелігенцію.

Він також є автором наукових розвідок про М. Драгоманова, О. Потебню, Т. Шевченка, ряду "Граматик", методик вивчення синтаксису у військових навчальних закладах. Написав посібник "Теорія поезії і прози. Теорія словесності" (1917), до якого додав термінологічний словник.

Д. Овсянико-Куликовський був представником позитивістської філософії, яка поширилася в Росії у другій половині XIX ст.

Філософсько-лінгвістичне вчення Д. Овсянико-Куликовського було націлене на визначення сутності й природи живої людської мови, вивчення проблеми її походження, дослідження ролі в пізнавальній і творчій діяльності індивіда і народу загалом, втілювало оригінальні підходи до вивчення співвідношення думки і слова. Підтверджують цю думку також слова Д. Овсянико-Куликовського: "У психології мови, тобто мисленні фактичному, реальному (а не формально-логічному), увесь сенс не в тому, що сказано, що подумано, а в тому, як сказано, як подумано, у який спосіб подано відомий зміст" [3, с. 28].

Учений стверджує, що людська думка розвивається в напрямку абстрактності, усвідомленості й раціональності. В процесі становлення логічного мислення граматичні форми переходять у підсвідоме, стають засобами думки і вживаються автоматично. Логічна форма думки домінує над мовою і підлягає вже не психологічним, а логічним законам розуму, котрі є за своєю суттю раціональними. Поняття зароджуються у слові, а подальший розвиток отримують у мові.

Отже, Д. Овсянико-Куликовський намагався дослідити процеси мислення, пізнання, спираючись на історію мови та історію науки, філософії, мистецтва. Він вважав, що граматична форма повинна відповідати дійсності, тобто значенню слова. Основними ідеями, які простежуються в працях представника позитивістської філософії є: еволюція думки людини йшла від сприйняття світу (категорія субстанції, "іменник") до його осмислення (діяльність, "дієслово"); ідея мовного суб'єкта (живий людський організм, людська психіка); мова – "зустріч свідомого і підсвідомого", "породження Духа"; мова – "орган мислення індивіда", "мовлення індивідуальне"; логічні поняття субстанції, атрибута, дії, стану тощо історично розвиваються з граматичних категорій.

Аналізуючи наукову спадщину Д. Овсянико-Куликовського у таких науках як сходинство, мовознавство, лінгвістика, психологія, філософія, культурологія та літературознавство, можливо зробити висновок, що він був вченим-енциклопедистом, людиною незвичайною у всіх випадках. Дмитро Миколайович заслуговує на те, щоб його ім'я пам'ятали, а його спадщина знову стала об'єктом досліджень.

Використана література:

1. Бацевич Ф. С. Філософія мови. Історія лінгвофілософських учень : підручник / Ф. С. Бацевич. – К. : ВЦ "Академія", 2011. – 240 с.
2. Безпелкин Н. Философия языка в России. / Н. Безпелкин. – Санкт-Петербург : "Искусство-СПБ", 2002. – 272 с.
3. Иваньо И. Очерки развития эстетической мысли Украины / Ф. И. Иваньо. – М. : Искусство, 1981. – 423 с.
4. Овсянико-Куликовский Д. Н. А. А. Потебня, как языковед-мыслитель / Д. Н. Овсянико-Куликовский. – К. : "Киевская Старина", 1893. – 61с.
5. Овсянико-Куликовский Д. Н. Литературно-критические работы. – Т. 2. – М., 1989. – 526 с.
6. Переписка М. Горького с Д. Н. Овсянико-Куликовским // М. Горький. Материалы и исследования. – Т. 3. – М.-Л. : Изд-во АН СССР, 1941. – С. 135-158.

Аннотація

Статья посвящена исследованию места научного наследия одного из украинских философов, лингвиста, ученика О. Потебни и почетного члена Петербургской Академии наук Д. Овсянико-Куликовского в контексте философии языка. Несмотря на то, что его научная деятельность достаточно изучена, проблема философии языка в творчестве Д. Овсянико-Куликовского освещена неполностью в отечественных и зарубежных исследованиях.

Annotation

Article is devoted to investigation of a place of scientific heritage of one of the Ukrainian philosophers, the linguist, O. Potebnya's follower and honourable member of the Petersburg Academy of Sciences D. Ovsyaniko-Kulikovskiy in the context of philosophy of language. His scientific activities are enough explored, but in spite of these facts, the problems of philosophy of language thought in D. Ovsyaniko-Kulikovskiy's creative works aren't clear up enough in the native and foreign researches.